Eduskunnan lakivaliokunta
lav@eduskunta

Dnro K2023-22 1 (3)

25.9.2023

Lausuntopyyntönne: U 44/2023 vp, kuulemistilaisuus 26.9.2023

VALTIONEUVOSTON KIRJELMÄ EDUSKUNNALLE EUROOPAN KOMISSION EHDOTUKSESTA EUROOPAN PARLAMENTIN JA NEUVOSTON DIREKTIIVIN (RIKOKSEN UHRIN OIKEUKSIA, TUKEA JA SUOJELUA KOSKEVIEN VÄHIMMÄISVAATIMUSTEN VAHVISTAMINEN) MUUTTAMISESTA U 44/2023 VP

Pyydettynä lausuntona Suomen Asianajajaliitto esittää seuraavaa.

Yleistä

Suomen Asianajajaliitto pitää esitettyä direktiiviehdotusta (COM 2023 424 final 12.7.2023) pääosin perusteltuna. Rikoksen uhrin aseman vahvistaminen, eurooppalaisen oikeusyhteisön lujittaminen ja aidon vastavuoroisuusperiaatteen toteutuminen edellyttävät yhteistä rikosprosessioikeudellista vähimmäissääntelyä. Direktiiviehdotuksen sisältöä voi pitää kunnianhimoisena. Suomen lainsäädäntö täyttää monelta osin ehdotuksen vaatimukset, mutta tietyiltä kohdin se tarkoittaisi olennaisia muutoksia rikos- ja prosessioikeudelliseen sääntelyyn sekä sote-palveluiden tarjontaan. Suomen Asianajajaliitto nostaa ehdotuksesta seuraavat kohdat erityistarkasteluun.

Uhrin psykologinen tuki

Direktiiviehdotukseen sisältyvä velvoite tarjota rikosuhrille emotionaalisen tuen lisäksi psykologista tukea koko rikosprosessin ajan olisi Suomelle selvästi uusi velvoite, jota kansalliseen lainsäädäntöön ei sisälly. Ehdotuksen perusteella jää epäselväksi, minkälaisia velvoitteita esitutkintaviranomaisille voidaan tältä osin asettaa. Ehdotuksesta ei myöskään ilmene, minkä sisältöisestä, laajuisesta ja tasoisesta maksuttomasta psykologisesta tuesta lopulta olisi kysymys.

Arvio emotionaalisen tuen ja tukihenkilön tarpeesta on yksittäisen esitutkintaviranomaisen varsin helppo tehdä. Sen sijaan psykologisen tuen ja psykiatrisen hoidon tarpeen arviointi on hyvin vaikeaa henkilölle, jolla ei ole asian vaatimaa terveydenhuollon erityiskoulutusta. Tuen tarpeen yksilöllisen arvioinnin tulisi joka tapauksessa suorittaa terveydenhuollon ammattilainen.

Henkeen ja terveyteen (RK 21 luku) ja vapauteen kohdistuvat rikokset (RL 25 luku) sekä yksityisyyden ja rauhan loukkaaminen (RL 24 luku) aiheuttavat säännönmukaisesti uhrilleen psyykkisiä seurauksia (psykiatriseen tautiluokituksen mukaisen seurauksen). Tällainen seuraus edellyttäisi aina vähintään psykologista tukea ja usein psykiatrista apua. Valtaosassa tapauksissa psykiatrisen avun hankkiminen on käytännössä uhrin itsensä vastuulla. Pelkästään ns. Vastaamo-tapaus osoittaa direktiivin asettamien velvoitteiden mittasuhteet.

Tällä hetkellä direktiiviehdotuksen mukainen psykologisen tuen tarpeen kartoittaminen ja suora hoitoonohjaus toteutunee lähinnä rikosasioissa, joita tutkitaan lasten oikeuspsykologian ja psykiatrian yksiköiden toimesta ja Seri-tukikeskuksissa, joissa selvitetään yli kuusitoistavuotiaiden seksuaaliväkivaltaa kohdanneiden henkilöiden tapauksia.

Luontevinta olisi kohdentaa velvoite psykologisen tuen tarpeen arvioinnista ja tuen saatavuuden varmistamisesta uhrien yleiset tukipalvelut Suomessa tuottavalle RIKU:lle, jonka toimintaedellytyksiä tulisi tältä osin olennaisesti vahvistaa siten, että RIKU:lla on mahdollisuus aiempaa laajemmin käyttää psykologisia ammattipalveluita. Tuen tosiasiallisen saatavuuden kohdalla kysymys on viime kädessä siitä, onko julkinen terveydenhoitomme resursoitu riittävästi hoitamaan psyykkisiä sairauksia. Siltä osin tilannetta ei voida pitää tyydyttävänä. Rikoksiin liittyvien psyykkisten seuraamusten kohdalla erityisen tärkeää olisi selvittää mahdollisuus nopean hoitoon pääsyyn erityisesti lasten ja nuorten kohdalla.

Osallistuminen rikosprosessiin ja tehokkaat oikeussuojakeinot

Suomen Asianajajaliitto pitää hyvänä sitä, että tulkkausta koskevasta päätöksestä voidaan erikseen hakea muutosta jo rikosprosessin aikana. Nykyisessä järjestelmässä (valitus pääasian yhteydessä) prosessuaaliset oikeudet eivät täysimääräisesti toteudu. Valitusoikeus koskisi luonnollisesti kaikkia prosessin osapuolia.

Sen sijaan direktiiviehdotuksen mukainen oikeus hakea muutosta oikeudenkäyntimenettelyn aikana toteutettavista suojelutoimenpiteistä jää sisällöllisesti epäselväksi. Tavanomaisesti erilaiset turvallisuusjärjestelyt toteutetaan tuomioistuimen ja poliisiviranomaisten välisellä yhteistyöllä, eikä niistä tehdä erillisiä prosessiratkaisuja. Ainoana poikkeuksena ovat istuntosalissa olevat erilaiset näköesteet sekä asianosaisten kuuleminen eri tiloista käsin. Niiden osalta ehdotettu laajennettu muutoksenhakuoikeus, joka tulisi ulottaa kaikkiin prosessin osapuoliin, olisi selvästi ylimitoitettu ja sitä voitaisiin käyttää jopa väärin.

Rikosvahinkoihin ja asianomistajan korvausvaatimusten käsittelyä koskevat muutostarpeet

Direktiiviehdotukseen sisältyvä jäsenvaltion velvollisuus suorittaa rikoksentekijän maksettavaksi määrätty korvaus välittömästi suoraan uhrille heti tuomion lainvoimaistuttua olisi perustavanlaatuinen muutos rikosvahinkojärjestelmäämme. Ehdotuksesta ei suoraan ilmene edes se, koskeeko ehdotus myös esinevahinkoja. Valtiokonttorin korvausvastuu rajautuu tällä hetkellä yksinomaan henkilövahinkoihin.

Voimassa oleva rikosvahinkolaki ei tällä hetkelläkään täysimääräisesti turvaa rikoksen uhrille korvausta aiheutuneista henkilövahingoista. Erilaiset omavastuut ja korvauskatot leikkaavat olennaisesti korvausten määriä. Lisäksi Valtiokonttori arvioi itsenäisesti korvauksia, ja monissa tapauksissa se poikkeaa tuomioistuimien vahvistamista korvausmääristä. Asianajajaliitto on tältä useaan otteeseen kiinnittänyt ongelmaan huomiota. Järjestelmää tulisi perusteellisesti korjata direktiiviehdotuksista riippumatta.

Suomen Asianajajaliitto katsoo, että prosessuaalisten järjestelmä rikoksiin perustuvien vahingonkorvausvaatimusten käsittelylle on sinänsä hyvin toimiva, eikä tarvetta siihen, että vahingonkorvausasiat tulisi käsitellä aina rikosasian pääasian käsittelyn yhteydessä, ole olemassa. Rikoksen uhrin kannalta kaikkein olennaisimmassa asemassa on koko rikosprosessin (esitutkinta-syyteharkinta-pakkokeinot-pääkäsittely täytäntöönpano) joutuisuus. Parhaatkin yksittäiset uhrin asemaa parantavat uudistukset vesittyvät täysin, jos oikeuden saaminen viivästyy vuosilla. Suomen Asianajajaliitto katsoo, että tämä oikeuden hoitoon liittyvä koko ns. rikosketjun aliresursoinnista johtuva ongelma on kaikkein keskeisin ja kiireellisimpiä korjauksia edellyttävä asia.

Helsingissä 25. päivänä syyskuuta 2023

SUOMEN ASIANAJAJALIITTO

Niko Jakobsson
Suomen Asianajajaliiton pääsihteeri

LAATI

Asianajaja Antti Riihelä Asianajotoimisto Antti Riihelä Oy, Helsinki

Suomen Asianajajaliiton lausunnot valmistellaan oikeudellisissa asiantuntijaryhmissä, joiden toiminnassa on mukana noin 120 asianajajaa. Tämä lausunto on valmisteltu rikosoikeuden asiantuntijaryhmässä.